

Zemljepisje v ljudski šoli.

Zemlja je okrogla. Štirji kraji sveta. Letni časi; dan raste in se krajša.

J. Kako pa je to, da se zvečer solnce skrije, zjutraj pa se zopet prikaže? kam pa po noči solnce denejo, da ga ne vidimo? ali mar tačas, ko se za goro skrije, ugasne, kakor svetilnica, kedar ji olja zmanjka?

O. Solnce, ko se nam zjutraj prikaže in zvečer skriva, nareja noč in dan, in kedar se nam skrije, pa sveti po zamorskih krajih, in zjutraj, ko se odpočijemo, se solnce zopet iz za gore prikaže, in nas budi na delo.

J. Rad bi šel na uni hrib, iz za kterega solnce vzhaja, da bi bolj na tanko pogledal to svetlo in veliko luč.

O. Pa pojdeva jutri na hrib, da boš vidil solnce vzhajati; samo zjutraj zgodaj boš mogel vstati, kajti solnce nas ne bo čakalo, in če se kaj zamudiva, nama bo prišlo naproti.

Drugo jutro dobro zarano se napotita oče in sin na hrib, iz za kterega solnce vzhaja. Zvezda za zvezdo zatone na nebu; pred solncem sveti danica, napovedovavka belega dneva, začne se svitati. Janezek sterma gleda v dol, iz kterega misli, da bo prišlo solnce, kar solnce pokuka iz unega daljnega hriba, kterega je iz očetove hiše komaj v oblakih vidil. Močno se temu čudi, in pravi: Danes se je pa solnce premaknilo in izšlo iz unega daljnega hriba, kako je vendar to?

O. Ko bi ti zopet jutri šel na uni hrib, pa bi bil ravno tako dalječ od solnčnega vzhoda. Nam se prikaže solnce iz za gore, in se tje skriva; prebivavcem na neizmernih planjavah solnce iz zemlje vzhaja in tje zatone; tistim pa, ko se vozijo po velikem morji, se solnce prikaže iz globokega morja, in se v vanj skrije, in tako noben človek ne pride tje, kjer solnce vzhaja ali zahaja.

J. Vendar, če kdo pride na konec svetá, kjer se nebo, na katerem so pripete solnce, luna in zvezde, na zemljo naslanja, tam bo gotovo prišel do kraja, kjer solnce vzhaja.

O. Na konec sveta nihče ne pride; to so že ljudje skušili; šli so za solncem, kjer zvečer zahaja, in so po dolgi vožnji, po morji, prišli zopet v svoj kraj, pa po drugi poti, po tej namreč, od koder zjutraj solnce vzhaja.

J. Kako je vendar to mogoče?

O. Le pazno poslušaj, boš kmali slišal. — Kedar v daljni kraj potujemo, zagledamo naj prej cerkvene stolpe in naj višja poslopja; čez nekoliko časa še le nižje reči. Mornarji, kateri se po morji vozijo, zagledajo od kopnega iz pervega naj višje verhove gorá, s časoma njih osredje, in potem še le podnožje, in kedar se barka bliža kopnemu, se kaže naj prej jamborov veršič, potem jambor in jadra, in še le čez nekaj časa se vidi vsa barka. Iz tega so pa ljudje spoznali, da je svet okrogel, in da tedaj nihče ne pride do konca svetá.

J. Se vé, da iz daljine naj višje reči naj prej vidimo; če pa pridemo bližje, pa vidimo tudi bolj nizke reči; to ni nič posebnega.

O. Če se barka na morji skrije, so tedaj naše oči pre-slabe; bi jo pa lahko vidili z daljnogledi, ko bi bil svet ravan; ali barka se nam popolnoma skrije iz prizorja; Vélikega voznika prebivavci južnih krajev ne vidijo na nebu, mi pa nekterih zvezd ne, ktere uni vidijo. Iz tega pa tudi sklepamo, da je svet okrogel.

J. Ako je pa svet okrogel, kakor pravite, bi pa tisti, ki so pod nami, padali v neznani prepad, ter bi ne mogli na zemlji se obdrževati.

O. Povsod na sveti, kjer ljudje stanujejo in se živad veseli svojega življenja, je zemlja pod nogami in nebo nad nami, tedaj nihče ne stanuje zgoraj, nihče spodaj, in nikdar se še ni zgodilo, da bi kamen, ktereга v zrak veržemo, gori obtičal; vse reči padajo po svoji teži na zemljo nazaj.

J. Tako smo pa mi na zemlji podobni tistim malim živalicam, ktere lazijo po stropu, pa se vendar nikdar ne prekucnejo dol. — Pa še nekaj! Govorili ste poprej nekaj od južnih krajev; kateri kraj se pa tako imenuje? ali je mar tam domá tisti gorak veter, ktereга spomladi prav težko pričakujemo, da nam led taja in sneg topi?

O. Solnce nam zemljo ogreva; naznanja pa tudi kraje svetá. Kdor pozná okolice svetá, se povsod zaveda (orientira). Kraj, kjer solnce 21. sušca in 21. kimovca vzhaja, se imenuje jutro ali vzhod, in tisti, kjer zvečer zatone, večer ali zahod. Kraj, kamor opoldne, ko solnce nad našo glavo stoji, senca pada, se imenuje polnoč ali sever, in če se tačas tako ober-nemo, da imamo na levo jutro in na desno večer, gledamo na

jug ali poldne, in za herbtom imamo polnoč ali sever. Po teh štirih krajih svetá imenujemo tudi vetrove in kraje, kateri so od nas na eni ali drugi strani svetá.

J. Kako pa je to, da solnce nima po zimi te moči, kakor po letu; vzrok temu, kaj ne, so pa merzli vetrovi in pa merzla zima?

O. Ali še nisi zapazil, da se po zimi solnce le bolj ob kraji neba plazi, pozneje vshaja in prej zahaja, kakor po letu. Ta čas nam je solnce skoraj navpik nad glavo; imamo dolge dneve in kratke noči, po zimi pa, kakor veš, so pa dnevi kratki in noči dolge; o božiču imamo naj krajši dan, in komaj 8 ur dolg. Nekaj dni ostane pri tem, in solnce obstane. O novem letu se že presuče, in o sv. treh kraljih je že dan toliko daljši, kakor petelin čez prag skoči; dan raste čedalje bolj, tako sta o Šmarnem v postu še noč in dan enako dolga; dan pa le še raste, in o sv. Vidu pravimo, da se noč in dan vidi; solnce je zemljo sogrelo; vročina se začinja, dan je nekaj časa po 15 in pol ure dolg, ker tudi solnce nekaj dni zmirom na istem kraji vzhaja in zahaja. To pa ne terpi dolgo; solnce se nam zmirom bolj umikuje nazaj proti jugu, tako da sta jeseni o sv. Matevžu noč in dan zopet enako dolga, ali 21. kimovca, kakor spomladi 21. sušca. Vendar to ne obstane; dan se čedalje bolj krajša, ker pozneje vzhaja in prej zahaja solnce, in se čedalje bolj od nas odmikuje. 21. dan grudna imamo zopet naj krajši dan, kakor smo ga imeli leto in dan o tem času. To se leto za letom ponavlja, in nam oznanuje božjo vsemogočnost, kakor piše modri Sirah v 43. bukvah XLIII. pogl. v 1. — 3.: „Terdina na višavah je božje veličasti lepota; podoba neba se vidi v veličastvu. — Solnce, ko se pri vzhodu pokaže, oznanuje; ono je čudovitna posoda, delo Najvišega“.

Pomenki

o slovenskem pisanji.

XXIII.

U. Kake in ktere so pa bile viharjev sile, ki so že močno deblo slovanske lipe razdrobile?